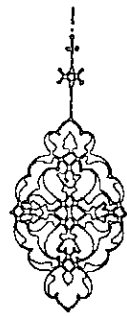

تیمور بختیار به روایت اسناد

www.ketab.ir

سرشناسه:	صدری، منیژه ۱۳۴۶
عنوان و نام پدیدآور:	تیمور بختیار به روایت اسناد/ تدوین: منیژه صدری.
مشخصات نشر:	تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری:	۲۸۴ ص.
فروست:	مرکز اسناد انقلاب اسلامی، مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات، ۹۰۰۰۰ ریال
شابک:	۹۶۷۹-۶۷۹-۴۱۹-۹۶۴-۹۷۸-۹۰۰۰۰
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
موضوع:	بختیار، تیمور، ۱۳۴۹-۱۲۹۳
موضوع:	ایران - تاریخ - پهلوی، ۱۳۰۴-۱۳۲۰ - اسناد و مدارک
شناسه افزوده:	مرکز اسناد انقلاب اسلامی، مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات
رده‌بندی کنگره:	DSR ۱۴۸۶/۳ ص ۴ ۱۳۹۲
رده‌بندی دیویی:	۹۵۵/۰۸۲۲
شماره کتابشناسی ملی:	۳۲۴۲۲۴۲

مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات

عنوان: تیمور بختیار به روایت اسناد

تدوین: دکتر منیژه صدری

تألیف: آپ: اول، زمستان ۱۳۹۲

مجموعه: ۱۰۰۰ قسمت: ۹۰۰۰ تومان

حروفچینی و لیتوگرافی: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۹-۷۹-۹

۹۶۴-۴۱۹-۶۷۹-۹

مقوق این اثر برای ناشر محفوظ است

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبهروی دبیرستان زرین اسدی، پلاک ۱۹۵۴.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۷۴ فکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irde.ir

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۱	پیشگفتار
	بخش اول:
۱۵	مدخل پژوهشی
۱۷	فصل اول: ایل بختیار
۱۷	تاریخچه‌ی ایل بختیار
۱۹	الف) مذهب
۲۰	ب) زبان
۲۰	ج) ایلخانی و خاندان‌های گوناگون
۲۱	روابط ایل بختیاری با انگلیس
۲۵	فصل دوم: از تولد تا کودتای ۲۸ مرداد
۲۵	نام و نشان
۲۶	خانواده و تحصیلات
۲۶	سوابق نظامی
۲۷	مشارکت در کودتای ۲۸ مرداد
۳۰	موقعیت جدید پس از کودتا
۳۳	فصل سوم: ساواک و تیمور بختیار
۳۳	پیدایش ساواک
۳۷	بختیار در رأس ساواک

۳۸.....	الف) موقعیت اقتصادی.....
۴۳.....	ب) موقعیت اجتماعی.....
۴۶.....	ج) موقعیت سیاسی.....

۶۵.....	فصل چهارم: بختیار از عزل تا قتل.....
۶۵.....	فعالیت‌های پنهانی بختیار.....
۶۶.....	بختیار در اروپا.....
۷۲.....	نقش دوجانبه‌ی بختیار.....
۷۷.....	بختیار و عراق.....
۷۹.....	روابط ایران و عراق.....
۸۳.....	تلاش‌های عراق برای فعالیت.....
۸۵.....	فعالیت‌های اخلاقی عراق.....
۹۷.....	آیت‌الله خمینی و بختیار.....
۱۰۳.....	اقدامات دیگر بختیار در عراق.....
۱۰۴.....	روابط بختیار با دیگر کشورها.....
۱۰۸.....	ساواک و قتل بختیار.....
۱۱۶.....	اقدامات تلافی‌جویانه‌ی دولت عراق.....
۱۱۹.....	نتیجه‌گیری.....

بخش دوم:

۱۲۳.....	اسناد و تصاویر.....
۲۶۱.....	کتابنامه.....
۲۶۹.....	نمایه.....

در بررسی تاریخ انقلاب اسلامی از دو راه می‌توان به زوایای تاریک رهنمون شد: نخست پژوهش بررسی درباره‌ی شخصیت‌های انقلابی و روحانی و دیگری شناخت شخصیت‌های وابسته‌ی رژیم پهلوی. در میان وابستگان رژیم پهلوی، تیمور بختیار از ویژگی‌های منحصربه‌فرد برخوردار است که می‌توان آنها را از صفات مشترک درباریان پهلوی دانست. بختیار ملت خویشاوندی با ثریا بختیاری مدارج ترقی، شهرت و ثروت را به سرعت سی‌گیری و دست‌طلبی، خشونت و خودکامگی مشخصه‌ی اصلی وی بود که توانست او را در درجه‌ی برتر ادعای کمک کند. نقش بختیار در کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، او را به مقام فرمانداری نظام تهران رساند و پس از آن بنیان‌گذار تشکیلات مخوف ساواک (سازمان اطلاعات و امنیت کشور) گردید. این تشکیلات امنیتی بعد از سال ۱۳۳۴ تا پیروزی انقلاب اسلامی در کوی بهشت‌الزمان حکومت پهلوی را برعهده داشت.

زیاده‌خواهی‌های بختیار او را به نزدیکی بیشتری با آمریکایی‌ها رساند تا بلکه به مقام و موقعیت برتری دست یابد، لیکن مغضوب شاه شد و از ایران تبعید گردید و با استقرار در عراق، مخالفت با رژیم پهلوی را گسترش داد و تلاشی بی‌سابقه را آغاز کرد تا رهبری مخالفت‌ها را با شاه به دست گیرد. رژیم بعثی عراق از وجود او در جهت منافع خود برای فشار به ایران به خوبی استفاده می‌کرد و او با لطایف‌الحیل در پی آن بود تا امام خمینی را نیز به همکاری با وی متقاعد نماید که با هوشیاری و اتخاذ مواضع صریح رهبری نهضت اسلامی ناکام ماند.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی برای تبیین هرچه بیشتر تاریخ انقلاب اسلامی، پژوهش و تحقیق درباره‌ی اولین رئیس سفاک ساواک را براساس اسناد موجود در دستور کار خود قرار داد که اینک به علاقه‌مندان مطالعات انقلاب اسلامی تقدیم می‌شود. در پایان ضمن تشکر از محقق محترم سرکار خانم منیژه صدری، از معاون محترم پژوهشی دکتر اکبر اشرفی، مدیر بخش تدوین آقای رحیم نیکبخت، کارشناسان گروه تدوین حسن شهمرادی، ایمان حسین قزل‌ایاق و هوشنگ سعادت و همچنین معاون محترم معاونت اطلاع‌رسانی آقای دکتر جواد منصوری و همکاران محترم در مؤسسه‌ی فرهنگی هنرم و انتشارات قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

www.ketab.ir

دهه اول قرن بیستم تاریخ ایران، متأثر از تحولات گسترده‌ای بود. جنگ جهانی اول، انقلاب بلشویکی ۱۹۱۷ در روسیه، انقراض سلسله‌ی قاجار و اکتشافات نفتی، در کنار رشد دانش و تمدن بورژوازی غرب، پدید آمدن نظام استعماری نقاط عطفی در تاریخ ایران می‌شود. از این رو شناخت تاریخ سلسله‌ی پهلوی به دلیل تغییر و تحولات سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و نظامی... در جهان، بدون شناخت اقدامات رجالی سیاسی این دوره غیرممکن است.

تیمور بختیار یکی از رجال مهم سیاسی دوره معاصر محسوب می‌شود که این پژوهش در نظر دارد با تکیه بر اسناد موجود در آرشیو اسناد مرکز اسناد انقلاب اسلامی به ترسیم چهره‌ی واقعی وی بپردازد. پژوهش حاضر ضمن آنکه به جزئیات قسمتی از تاریخ این سرزمین در دوره‌ای حساس به چهره‌ی تیمور بختیار بررسی‌های علمی و با اتکا به اسناد و خاطرات رجال سیاسی و دیگر منابع می‌پردازد، چنین چگونگی تکوین شخصیت یک رجل نظامی، سیاسی و امنیتی را در دوره‌ی پهلوی روشن می‌کند. اما این پژوهش از تأثیر محدودیت‌هایی که برخوایم شمرده می‌شود، آکنده نیست. با وجود اهمیت نقش تیمور بختیار در کودتای ۲۸ مرداد و در مقام فرماندار نظامی تهران بعد از کودتا، از او به عنوان یکی از بنیان‌گذاران سازمان اطلاعات و امنیت کشور (ساواک) اطلاعات بسیار کمی موجود است. با آنکه در بعضی زمینه‌ها آثاری وزین در تاریخ معاصر انتشار یافته، ولی تاکنون کتاب جامعی درباره‌ی این شخصیت نظامی-سیاسی نوشته نشده است. البته بعد از انتشار سه جلد کتاب از انتشارات بررسی‌های

تاریخی حاوی اسناد ساواک تیمور بختیار بستری برای انجام پژوهش‌های بهتر فراهم شد.

بررسی اقدامات تیمور بختیار و نیز علل عزل او در اوج قدرت، پرسش اصلی پژوهش حاضر است. آیا محمدرضا شاه از بنیان دیکتاتوری خود به چه میزان احساس خطر می‌کرد؟ آیا بختیار از چنان قدرت و محبوبیتی در میان ارتش برخوردار بود که می‌توانست دست به کودتا و یا به قول خود انقلاب بزند؟ چرا آمریکا در دوره‌ای خاص دست از حمایت بختیار کشید؟ سؤال تکمیلی پژوهش، این است که تحت شرایط شور دلائل حمایت حکام عراق از تیمور بختیار چه بوده است؟ و جهت گیر قدرت‌های مداخله‌گر مانند شوروی و انگلیس و آمریکا چگونه بوده و اینکه اصولاً هدف از انقلاب، برقراری حکومت مشروطه بود و برای رسیدن به این هدف، حمایت از اقلیت‌ها و گروه‌ها و افرادی را جلب کرد؟

چگونگی به قدرت رسیدن تیمور بختیار فرضیه‌ی اصلی پژوهش حاضر است. اقدامات جانبی و استفاده از اعتبارات برای او میان برداشتن وی از سوی محمدرضا شاه فرضیه‌ی تکمیلی این پژوهش می‌باشد. پاسخ‌گویی به پرسش‌های فوق و بررسی نقش عوامل خارجی در این ماجرا عکس‌العمل مردم ایران با بهره‌گیری از اسناد به‌جای‌مانده از سازمان اطلاعات و امنیت کشور (ساواک)، هدف و منظور این پژوهش است.

گفتنی است با اینکه قدرت و منزلت فوق‌العاده‌ی تیمور بختیار از دیرباز مورد توجه محققان بوده، ولی تاکنون تحقیق و نوشته‌ای که به‌صورت مستقل به این امر پرداخته باشد، موجود نیست. اغلب منابع یا درباره‌ی او سکوت کرده‌اند یا مطالبی به‌صورت پراکنده ارائه داده‌اند و در برخی مواقع با بی‌اعتنایی از عملکرد وی صرف‌نظر کرده‌اند و در مورد اهداف و اقدامات او سخن به میان نیاورده‌اند. البته عوامل مختلفی در این امر مؤثر بوده است: اول اینکه قتل نابه‌نگام وی در دوران اوج فعالیت‌های سیاسی‌اش و ظهور انقلاب اسلامی و تحت‌الشعاع قرارگرفتن بسیاری از شخصیت‌های تأثیرگذار دوره‌ی پهلوی، سبب شده است محققان توجه چندانی به

بختیار نکنند. از این رو تصویری دقیق، شفاف و مجزایی از شخصیت و فعالیت‌های وی در منابع موجود نیست. بر عوامل فوق باید وجیه‌المله نبودن او در دوران حیات سیاسی و جنایات فراوانی را که در مقام رئیس یک سازمان مخوف امنیتی مرتکب شده بود افزود. او در رأس سازمانی مخوف مرتکب جنایات فراوانی شده بود، سازمانی که تا سال‌های بعد مظهر استبداد و خودکامگی و سرکوب حکومت پهلوی به حساب می‌آمد. پژوهش حاضر با استناد به اسناد و مدارک تاریخی تازه، اطلاعات جدیدی درباره‌ی تیمور بختیار ارائه می‌دهد و چون بی‌تردید صادق‌ترین و گویاترین راویان تاریخ، اسناد و مدارکی هستند که از زمان وقوع حوادث برجای مانده‌اند، استنتاج از اسناد و مدارک و کمک‌گرفتن از شواهد تاریخی دیگر از ویژگی‌های بارز این پژوهش است. در این تحقیق سعی شده حتی‌الامکان از قضاوت‌های فردی و برداشت‌های شخصی پرهیز گردد بختیار خودداری شود. اساس کار این پژوهش برپایه‌ی مراجعه به اسناد است که در کنار آن، اسناد با منابع، خاطرات و نشریات اداری تطبیق داده شده است. با این روش نمی‌توان ادعا کرد پژوهش حاضر از هر نظر کامل است و تمام گفتنی‌ها درباره‌ی وی را پوشش داده است. این پژوهش در دو بخش تهیه شده است: بخش اول شامل چهار فصل، یک مقدمه و یک نتیجه‌گیری است. در فصل اول به ایل بختیاری، تاریخچه مذهب، زبان، ادبیات، روابط آن با انگلیس توجه شده است. زندگی‌نامه‌ی بختیار و فعالیت‌های آن پس از شکل‌گرفتن ساواک در فصل دوم مورد بررسی قرار گرفته است. فصل سوم را به تشکیلات امنیتی و موقعیت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بختیار اختصاص داده شده است. در فصل چهارم به وقایع بعد از عزل بختیار تا قتل او توجه شده است.

بخش دوم به اسناد اختصاص یافته است. در این قسمت اسناد و بعد از گزینش بر اساس اهمیت اطلاعات ارائه‌شده به ترتیب تاریخی تدوین شده است.

دکتر منیژه صدری

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شبستر